

Pl.ÚS 32/08 ze dne 29. 9. 2010

341/2010 Sb.

N 204/58 SbNU 809

K soudnímu přezkumu rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení během výkonu trestu odnětí svobody

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Nález

pléna Ústavního soudu ve složení Stanislav Balík, František Duchoň, Vlasta Formánková, Vojen Güttler, Pavel Holländer, Ivana Janů, Vladimír Kůrka, Dagmar Lastovecká, Jiří Mucha, Jan Musil, Jiří Nykodým, Pavel Rychetský, Miloslav Výborný, Eliška Wagnerová a Michaela Židlická ze dne 29. září 2010 sp. zn. Pl. ÚS 32/08 ve věci návrhu Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 11. 2008 na zrušení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, (nález byl vyhlášen pod č. 341/2010 Sb.).

Ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění: "Nestanoví-li tento zákon jinak, nepodléhají rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení přezkoumání soudu.", se zrušuje dnem 30. června 2011.

Odůvodnění

I.

1. Nejvyšší správní soud podal návrh na zrušení shora vyznačeného textu § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, pro rozpor s ústavním pořádkem České republiky. Učinil tak v souvislosti s rozhodováním o kasační stížnosti žalobce A. Ž. (dále též "žalobce") proti žalované Vězeňské službě České republiky, podané proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. 10. 2006 č. j. 10 Ca 297/2006-23, kterým byla odmítnuta žaloba A. Ž. proti rozhodnutí Vězeňské služby ze dne 21. 10. 2004. Tímto rozhodnutím byl žalobci uložen kázeňský trest podle § 46 odst. 1 a odst. 3 písm. f) zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, (dále též "zákon o výkonu trestu odnětí svobody") spočívající v umístění do uzavřeného oddělení na dobu 5 dnů. Rozhodnutí bylo odůvodněno tím, že žalobce porušil § 28 odst. 2 písm. j) a odst. 3 písm. b) zákona o výkonu trestu odnětí svobody, protože vlastnil nepovolené předměty, které by mohly svou povahou poškodit zdraví nebo ohrozit na životě.

2. Proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu podal žalobce stížnost, která byla zamítnuta rozhodnutím Vězeňské služby ze dne 21. 10. 2004. Toto rozhodnutí žalobce napadl žalobou ve správním soudnictví, protože nesouhlasil se závěrem Vězeňské služby o tom, že byly splněny podmínky pro uložení zmíněného kázeňského trestu. Městský soud v Praze usnesením ze dne 19. 10. 2006 č. j. 10 Ca 297/2006-23 jeho žalobu odmítl. Odkázal na právní úpravu v § 76 odst. 6 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, podle které jsou rozhodnutí Vězeňské služby v kázeňském řízení, s výjimkou kázeňského trestu propadnutí věci a rozhodnutí o zabrání věci, vyloučena ze soudního přezkumu. Na základě této kompetenční výluky žalobu odmítl podle § 46 odst. 1 písm. d) zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, jako nepřipustnou.

3. Proti tomuto usnesení Městského soudu v Praze podal žalobce kasační stížnost, kterou odůvodnil tím, že vyloučení soudního přezkumu ve věci týkající se uložení kázeňského trestu je v jeho případě v rozporu s čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"). Jedná se totiž o sankci uloženou správním orgánem, která má vliv na faktické zpřísnění výkonu trestu odnětí svobody. Zejména zabráňuje možnosti přeřazení do věznice s mírnějším režimem podle § 39b trestního zákona. Dalším následkem je znemožnění podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

4. Nejvyšší správní soud (dále též "navrhovatel") při předběžném právním posouzení věci dospěl k závěru, že

ustanovení § 76 odst. 6 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, vylučující rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení (s výjimkou kázeňského trestu propadnutí věci a rozhodnutí o zabrání věci) ze soudního přezkumu, je v rozporu s ústavním pořádkem České republiky. Proto podal podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky a § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu") návrh na zrušení tohoto ustanovení z níže uvedených důvodů.

5. Osoby, které vykonávají trest odnětí svobody, jsou povinny podřídit se režimu výkonu trestu podle pravomocného rozsudku vydaného v trestním řízení. Přestože se tento trest tradičně nazývá "trest odnětí svobody", jedná se v podstatě o omezení osobní svobody, jehož míra je dána zákonem. Tento závěr vyplývá z textu zákona o výkonu trestu odnětí svobody, který v ustanovení § 27 rozlišuje mezi omezením a zbavením některých práv po dobu výkonu tohoto trestu. Další opatření, kterými je zasahováno do práv odsouzených, jsou přípustná opět jen v mezích definovaných zákonem. Proces jejich ukládání by, vzhledem k jejich závažnosti, neměl postrádat přiměřené nástroje na obranu, eliminující jakoukoli míru svévole či nepřiměřenosti.

6. V předmětné věci se jedná o posouzení kázeňského trestu uloženého odsouzenému v průběhu výkonu trestu odnětí svobody Vězeňskou službou České republiky též ve vztahu k čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen "Úmluva"). Navrhovatel poukázal na některá rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (dále též jen "ESLP") týkající se této oblasti. Test, který je ESLP aplikován při posuzování povahy sankce, tj. zda určitá sankce je "trestní", byl formulován v rozsudku tohoto soudu ve věci "Engel a další proti Nizozemsku" ze dne 8. června 1976. V něm se ESLP pokusil vymezit hranici mezi "trestní" a "disciplinární" oblastí. V rozsudku ve věci "Campbell a Fell proti Spojenému království" ze dne 28. června 1984, série A č. 80, se ESLP zabýval hranicí mezi disciplinární a trestní oblastí ve vězeňském prostředí a konstatoval, že zásady stanovené v rozsudku "Engel" platí i ve vězeňském prostředí.

7. Podle navrhovatele je tak dána podobnost mezi sankcemi ukládanými v průběhu výkonu trestu podle § 43 odst. 1 (sic - správně: § 46 odst. 3) písm. f), g), h) zákona č. 169/1999 Sb. a sankcemi, které ESLP uznal jako spadající pod režim čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Stávající systém opravných prostředků proti rozhodnutí o uložení kázeňských trestů ukládaných podle § 46 odst. 3 písm. f), g), h) zákona o výkonu trestu odnětí svobody je tak zjevně v rozporu s čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Navrhovatel zdůraznil, že v rozhodnutí ESLP "Engel a další v. Nizozemsko" rozhodoval v poslední vnitrostátní instanci v řízení o stížnosti proti kázeňským trestům Vrchní vojenský soud. Stěžovatelům tak byla poskytnuta, oproti právní úpravě dané v České republice, ochrana v dalším stupni přezkumu, před soudním orgánem (i když se jednalo o vojenský soud).

8. Navrhovatel poukázal na fakt, že stížnost podanou podle § 52 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, o které rozhoduje ředitel věznice (nebo k tomu zmocněný zaměstnanec Vězeňské služby), nelze, ve vztahu k závažnosti některých ukládaných sankcí, považovat za odpovídající ochranu zaručující nezávislý přezkum uloženého kázeňského trestu. Možnost odsouzeného hájit svá práva u dozorujícího státního zástupce navrhovatel nepovažuje za rovnocennou postavení odsouzeného v řízení u soudu, kde odsouzený nemá pozici strany sporu. Jako plnohodnotnou ochranu jeho práv nelze považovat ani dozor veřejného ochránce práv, z důvodu "fakultativní" povahy jím vydaného doporučení, které Vězeňská služba vůbec nemusí akceptovat. Problémem ustanovení § 76 odst. 6 zákona o výkonu trestu odnětí svobody je tedy výluka soudního přezkumu pro všechny kázeňské tresty (s výjimkou propadnutí věci) bez jejich další diferenciaci podle závažnosti a důsledků, přičemž minimálně některé z těchto trestů zasahují do základních práv a svobod podle Listiny, takže jejich přezkum by tedy neměl být paušálně z pravomoci soudu vyloučen.

9. Právo odsouzeného na svobodu pohybu a pobytu je tedy pouze omezeno, jak výslovně stanoví § 27 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Podle navrhovatele odsouzený nemůže být v průběhu výkonu trestu odnětí svobody vystavován svévoli, libovůli či zneužití postavení zaměstnanců Vězeňské služby. V případě uložení trestu umístění na uzavřené oddělení či do samovazby by mohlo dojít (při existenci zmíněných negativních jevů) k výrazným zásahům do práva chráněného čl. 7 odst. 2 Listiny, podle kterého nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Mohlo by dojít i k porušení čl. 10 odst. 1 Listiny, podle něhož má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost. Navrhovatel poukázal i na ustanovení § 27 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, podle kterého: "O omezeních, jež budou uplatněna vůči odsouzenému ve výkonu trestu, proti němuž je vedeno trestní stíhání, a jsou-li splněny důvody vazby, rozhoduje soud podle zvláštního zákona.". Je tedy otázkou, zda toto ustanovení není v přímém rozporu s § 76 odst. 6 téhož zákona.

10. Navrhovatel poukázal i na nekonzistentnost postupu zákonodárce, který výslovně umožnil soudní přezkum jen v případě uložení kázeňského trestu propadnutí věci (§ 52 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody). Výsledkem je situace, kdy za současné právní úpravy je možné soudně přezkoumat správnost uložení

kázeňského trestu propadnutí věci mizivé hodnoty, avšak tato možnost je vyloučena např. při zabrání přijetí balíčku ve vysoké hodnotě či při rozhodnutí o umístění do samovazby. Nelze také přehlédnout vliv uloženého kázeňského opatření na rozhodování o případném podmíněném propuštění odsouzeného. Podle ustálené soudní praxe soud při rozhodování o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění na svobodu přihlíží vždy k tomu, jaké bylo jeho chování během výkonu trestu. Uložení kázeňského trestu tak determinuje úvahu soudu o chování odsouzeného. V případě jejího zamítnutí lze další žádost o podmíněné propuštění podat až za rok.

II.

11. V souladu s ustanovením § 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu si Ústavní soud vyžádal vyjádření Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky.

12. Předseda Poslanecké sněmovny ve stručném vyjádření uvedl, že napadené ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody zůstalo nezměněno od jeho přijetí. Podle vládního návrhu znělo ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb. takto: "Rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení nepodléhají přezkoumání soudu; to neplatí pro rozhodnutí o propadnutí nebo zabrání věci, jejichž přezkoumání se lze domáhat v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním předpisem.". (Tímto zvláštním předpisem je občanský soudní řád) Na základě pozměňovacích návrhů obsažených v usneseních petičního výboru a výboru pro obranu a bezpečnost bylo ustanovení § 76 odst. 6 upraveno do současné podoby. Důvodová zpráva k ustanovení § 76 odst. 6 odkazovala, ohledně vyloučení rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení ze soudního přezkumu, na (tehdy platné) znění § 248 odst. 2 písm. f) občanského soudního řádu.

13. Předseda Senátu Parlamentu České republiky obdobně uvedl, že napadené ustanovení nebylo po dobu své dosavadní platnosti předmětem žádné legislativní změny. Senátní výbory sice zaujaly k návrhu zákona rozdílná stanoviska, ale jeho projednávání se soustředilo zejména na problematiku nově zaváděných či obměňovaných právních institutů výkonu trestu odnětí svobody. Problematice soudního přezkumu rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení nebyla pozornost zákonodárce výslovně věnována.

III.

14. Ústavní soud podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky rozhoduje o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem. V tomto řízení Ústavní soud posuzuje obsah zákona nebo jiného právního předpisu z hlediska jejich souladu s normami ústavního pořádku a zjišťuje, zda byly přijaty a vydány v mezích Ústavou České republiky stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem (§ 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu). Z vyjádření obou komor Parlamentu České republiky je zřejmé, že zákon č. 169/1999 Sb. byl přijat a vydán ústavně předepsaným způsobem a v mezích kompetence stanovené Ústavou České republiky.

IV.

15. Po tomto zjištění přistoupil Ústavní soud k posouzení textu § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, z hlediska jeho souladu s ústavním pořádkem České republiky a dospěl k závěru, že návrh je důvodný. Označené ustanovení, jehož zrušení je navrženo, zní takto: "Nestanoví-li tento zákon jinak, nepodléhají rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení přezkoumání soudu.".

16. Pro přehledné objasnění problematiky je vhodné poukázat i na ustanovení související. Jedná se především o § 46 odst. 1 zmíněného zákona, podle kterého: "Kázeňským přestupkem je zaviněné porušení zákonem stanovené nebo na jeho základě uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu.". Podle odstavce 2 téhož ustanovení platí, že: "Za kázeňský přestupek lze odsouzenému uložit kázeňský trest. Kázeňský trest se neuloží, jestliže samotným projednáním kázeňského přestupku s odsouzeným lze dosáhnout sledovaného účelu.". V § 46 odst. 3 téhož zákona je výčet kázeňských trestů, kterými jsou: důtka, snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, pokuta až do výše 1 000 Kč, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů (s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení), celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů, umístění do samovazby až na 20 dnů, odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

17. Podle § 52 zmíněného zákona má odsouzený právo do 3 dnů ode dne oznámení rozhodnutí o uložení kázeňského trestu podat proti němu stížnost. Odkladný účinek má jen stížnost proti uložení kázeňského trestu propadnutí věci. Proti rozhodnutí o zabrání věci má pachatel kázeňského přestupku a osoba, které se rozhodnutí o zabrání věci přímo týká, právo do 3 dnů ode dne oznámení tohoto rozhodnutí podat stížnost, která má odkladný účinek. O stížnosti rozhodne do 5 pracovních dnů od jejího podání ředitel věznice nebo k tomu zmocněný zaměstnanec Vězeňské služby. K rozhodnutí o stížnosti nelze zmocnit zaměstnance, který kázeňský trest uložil nebo který rozhodl o zabrání věci. O stížnosti proti rozhodnutí ředitele věznice rozhodne generální ředitel Vězeňské služby. Přezkoumání rozhodnutí o propadnutí věci nebo zabrání věci soudem se lze domáhat za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem ve stejném rozsahu, v jakém je takový přezkum možný v řízení o přestupku.

V.

18. Ústavní soud se v minulosti již několikrát zabýval problematikou soudního přezkumu z hledisek zachování ústavních záruk spravedlivého procesu. Všem jeho rozhodnutím je společné, že se zabývala ústavností rozhodnutí, u kterých nebyl možný soudní přezkum. Z rekapitulace této judikatury vyplývají níže uvedené závěry.

19. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/2000 ze dne 17. 1. 2001 (N 8/21 SbNU 55; 52/2001 Sb.) při posuzování ústavnosti tzv. správního trestání Ústavní soud zdůraznil, že dotčená osoba musí mít možnost nechat rozhodnutí přijaté proti ní přezkoumat soudem. Přezkum nelze odepřít v případě, že se jedná o rozhodnutí, která se týkají základních práv a svobod podle Listiny, Ústavy České republiky a mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy České republiky.

20. Dodržením záruk obsažených v čl. 6 Úmluvy z hlediska soudního přezkumu se Ústavní soud zabýval také v souvislosti s rozhodnutími o pořádkových pokutách. V nálezu ze dne 23. 11. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 28/98 (N 161/16 SbNU 185; 2/2000 Sb.) konstatoval, že odepření ochrany ve věcech přezkumu rozhodnutí orgánů veřejné správy není možné v případě, že se jedná o rozhodnutí, která se týkají základních práv a svobod podle Listiny, Ústavy České republiky a mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy České republiky. Jakýkoli jiný postup je v rozporu s čl. 36 odst. 2 Listiny a čl. 4 Ústavy České republiky.

VI.

21. Problematice práva na spravedlivé řízení ve smyslu "práva na soud", při aplikaci čl. 6 odst. 1 Úmluvy, se věnuje i judikatura Evropského soudu pro lidská práva. V rozhodnutí ve věci "Engel a další proti Nizozemsku" ze dne 8. června 1976 stanovil test, který je jím aplikován při posuzování povahy sankce, a pokusil se vymezit hranici mezi "trestní" a "disciplinární" oblastí. Podle jeho závěrů je především nezbytné zjistit, zda ustanovení definující delikt náleží podle právního systému žalovaného státu do oblasti trestního práva, disciplinárního (kázeňského) práva nebo do obou současně. To ovšem představuje pouze základní východisko. Větší význam má sama podstata deliktu, zejména však přísnost sankce, jež dotčené osobě hrozí. V případě "Engel" byly posuzovány sankce uložené osobám vykonávajícím základní vojenskou službu v Nizozemí, v podobě prostého a zostřeného zákazu vycházek, převelení ke kázeňské jednotce a dočasného přísného kasárenského vězení. Proti uloženým sankcím se postižení bránili stížnostmi podanými k odvolacímu důstojníkovi, jehož rozhodnutí poté přezkoumal Vrchní vojenský soud. ESLP v dané věci zdůraznil, že uložené tresty by nepochybně byly pokládány, pokud by byly uloženy civilistovi, za zbavení svobody. Jsou-li však uloženy vojákovi, mohou tento charakter postrádat. Působnosti čl. 6 odst. 1 Úmluvy se kázeňské tresty uložené v průběhu vojenské služby nevymykají pouze za předpokladu, že se "neprojeví omezeními, jež se zjevně odchyľují od běžných životních podmínek v ozbrojených silách". Na základě tohoto kritéria ESLP uznal za zbavení osobní svobody sankce přísného kasárenského vězení a převelení ke kázeňské jednotce, nikoli prostý či zostřený zákaz vycházek. Konstatoval, že: "... k tomu, aby se stát zprostil základní odpovědnosti poskytnout spravedlivý proces v trestní záležitosti, nestačí, aby určité provinění kvalifikoval jako kázeňské".

22. Dalším rozsudkem ESLP zasahujícím do této oblasti je rozhodnutí ve věci "Campbell a Fell proti Spojenému království" ze dne 28. června 1984, série A č. 80. Zde se zabýval hranicí mezi disciplinární a trestní oblastí i ve vězeňském prostředí a konstatoval, že: "Úmluva nebrání státům vytvořit či udržovat rozdíly mezi právem trestním a právem disciplinárním a stanovit hranice mezi nimi. Z toho ovšem nevyplývá, že takto

určená kvalifikace bude rozhodující z hlediska Úmluvy ... spravedlnost se nemůže zastavit u bran vězení a vězni nemohou být zbaveni ochrany čl. 6 Úmluvy. Z tohoto důvodu platí zásady vytčené v rozsudku Engel a ostatní proti Nizozemí i ve vězeňském prostředí".

23. Navrhovatelem napadené ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, tedy nerespektuje principy, z nichž vychází judikatura ESLP při výkladu a aplikaci článku 6 odst. 1 Úmluvy, podle kterého má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.

VII.

24. Po posouzení obsahu § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, z hlediska ústavních záruk spravedlivého procesu dospěl Ústavní soud k následujícím závěrům. V souladu s článkem 1 Ústavy České republiky je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana. Základní práva a svobody jsou podle článku 4 Ústavy České republiky pod ochranou soudní moci. Právo na soudní ochranu patří bez pochyb mezi základní rysy právního státu.

25. Listina v článku 36 odst. 1 zajišťuje právo každého domáhat se stanoveným způsobem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Podle odstavce 2 téhož článku každý, kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však v žádném případě nesmí být vyloučeno přezkoumání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.

26. Základní otázkou v předmětné věci je, zda některá z rozhodnutí o uložení kázeňského trestu (viz shora) jsou rozhodnutími, která se dotýkají základních práv a svobod podle Listiny. Z textu níže uvedených článků Listiny lze dovést, že tomu tak je. Ustanovení čl. 1 Listiny stanoví, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti a právech. Listina zakotvuje zásadu, že zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (čl. 4 odst. 3 a 4 Listiny). V čl. 7 odst. 2 Listina stanoví, že nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

27. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody upravuje v ustanovení § 27 omezení a zbavení některých práv odsouzených. Zásadně platí, že po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se takovým omezením práv a svobod, jejichž výkon by buď byl v rozporu s účelem trestu, nebo které nemohou být uplatněny vzhledem k výkonu trestu. Zákon taxativně vypočítává práva a svobody, které jsou omezeny a kterých je odsouzený po dobu výkonu trestu zbaven. Z toho vyplývá, že jakákoli další omezení práv a svobod jdou již nad rámec omezení v zákoně taxativně vypočtených. Některá rozhodnutí o kázeňských trestech jsou takovým dalším omezením postavení odsouzeného a mohou být, v závislosti na povaze a závažnosti sankce, výrazným zásahem do jeho základních práv a svobod (např. umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, celodenní umístění do uzavřeného oddělení, rozhodnutí o umístění do uzavřeného oddělení či do samovazby). Taková rozhodnutí je nutné považovat, z výše uvedených důvodů, za rozhodnutí týkající se základních práv a svobod. Nemohou proto být vyloučena ze soudního přezkumu (čl. 36 odst. 2 Listiny).

28. Nedostatkem současné právní úpravy je skutečnost, že nerozlišuje mezi jednotlivými kázeňskými tresty z hlediska závažnosti jejich dopadu na postavení odsouzeného. Ze soudního přezkumu jsou totiž, na základě režimu § 76 odst. 6 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, vyloučena všechna rozhodnutí uložená v kázeňském řízení (s výjimkou rozhodnutí o propadnutí nebo zabránění věci). Zákonná výlučka soudního přezkumu se vztahuje jak na kázeňské tresty mírnější povahy (jako je důtka či snížení kapesného nebo pokuta), tak i na kázeňské tresty, které nepochybně ve značné míře zasahují do práv a svobod odsouzeného (umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dní, celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dní či umístění do samovazby až na 20 dní) a znamenají podstatné zostření dosavadního omezení svobody. Způsob výkonu těchto trestů je podrobně upraven v § 49 téhož zákona. Při kázeňském trestu umístění do samovazby odsouzený nepracuje, neúčastní se programu zacházení, není mu dovoleno kouřit, číst denní tisk, knihy nebo jiné publikace, kromě právnícké, vzdělávací nebo náboženské literatury, a nakupovat potraviny a věci osobní

potřeby, s výjimkou hygienických potřeb. Není mu dovoleno odpočívat na lůžku mimo dobu k tomu vnitřním řádem určenou. Stejně se postupuje i při kázeňském trestu umístění do uzavřeného oddělení, s tím rozdílem, že odsouzený je povinen vykonávat úklidové práce a práce nezbytné k zajištění běžného provozu věznice.

29. Vyloučení rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení ze soudního přezkumu, bez diferenciací jejich závažnosti, nemůže obstát z hlediska požadavků článku 36 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy, jak je uvedeno shora. Paradoxem stávající právní úpravy je skutečnost, že ve věcech týkajících se majetku (propadnutí věci, zabránění věci) je soudní přezkum připuštěn, zatímco ve věcech týkajících se závažných zásahů do bytostně osobnostní sféry odsouzeného (umístění do uzavřeného oddělení, umístění do samovazby) je soudní přezkum vyloučen. Větší ochrana je tak přiznána ochraně majetku než osobnostní sféře člověka, byť odsouzeného.

30. Uložení kázeňského opatření má také vliv na případné podmíněné propuštění z výkonu trestu. Při rozhodování o takové žádosti odsouzeného soudy přihlížejí k jeho chování během výkonu tohoto trestu. Uložená kázeňská opatření tak mohou ovlivnit rozhodnutí soudu v této věci.

31. Lze tedy shrnout, že současný systém odsouzenému neumožňuje, při vyloučení soudního přezkumu, účinnou procesní ochranu proti rozhodnutí uloženému v kázeňském řízení. Na tuto skutečnost bylo poukazováno i v odborné literatuře při hodnocení připravovaného návrhu zákona o výkonu trestu odnětí svobody: "... návrh poskytuje odsouzeným poměrně širokou možnost "postěžovat si", na druhé straně však poměrně úzkou možnost vyvolat vlastním úkonem správní nebo soudní řízení, v němž by o jejich námitkách rozhodoval nezávislý a nestranný orgán, aniž by se museli obracet rovnou na Ústavní soud." (V. Mikule a O. Novotný v práci Vězeňství a právo, in Pocta D. Hendrychovi k 70. narozeninám, C. H. Beck, 1997, str. 232-237).

32. Paušální vyloučení rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení ze soudního přezkumu (s výjimkami uvedenými shora) bez jejich diferenciací z hlediska zásahu do základních lidských práv odsouzeného je v rozporu s ústavní zárukou práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny. Projednání stížnosti proti uložení kázeňského trestu orgány Vězeňské služby nespĺňuje požadavky na ochranu práv před nestranným a nezávislým tribunálem. Odepření soudní ochrany není podle čl. 36 odst. 2 Listiny možné v případě, že se jedná o rozhodnutí, která se týkají základních práv a svobod. Neústavnost ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb. se projevuje především v tom, že na jeho základě jsou rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení paušálně vyloučena ze soudního přezkumu, s jedinou výjimkou týkající se majetku (viz shora). Větší ochrana se tak paradoxně přiznává tam, kde došlo k zásahu do majetkových práv, zatímco sféra zásahů do osobnostní sféry člověka zůstává bez možnosti soudní kontroly. Dopad některých kázeňských trestů totiž představuje závažný zásah do základních práv a svobod odsouzeného nad meze stanovené zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Rozhodnutí, kterými byly takové kázeňské tresty uloženy, nemohou být vyloučena z přezkoumávání soudem za situace, kdy se týkají základních práv a svobod (čl. 36 odst. 2 Listiny). Soudní přezkum tak může vyloučit libovůli při ukládání některých nejzávažnějších kázeňských trestů, a vyloučit tak jejich nepříznivé důsledky pro eventuální rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu.

33. V této souvislosti lze poukázat i na konkrétní okolnosti případu odsouzeného žalobce, zjištěné ze spisu sp. zn. 9 As 2/2008 Nejvyššího správního soudu. Odsouzenému byl uložen kázeňský trest v podobě umístění do uzavřeného oddělení na 5 dní za to, že: "vlastnil nepovolené předměty, které by svou podstatou mohly poškodit zdraví, nebo ohrozit na životě". Těmito předměty byly podle Vězeňské služby "amatérsky zhotovené trafo a amatérsky zhotovené pouzdro na tužkové baterie". Podle odsouzeného žalobce se nejednalo o žádné trafo, ale o nefunkční elektronické součástky, které našel na vycházkovém dvoře, kde se nacházely ve velkém množství. Tento spor o charakter zmíněných dělů nebyl v následných stádiích zmíněného řízení vůbec řešen, a tím zůstal zpochybněn i vlastní důvod pro uložení kázeňského trestu.

34. Na základě uvedených zjištění dospělo plénum Ústavního soudu k závěru, že ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb. je v rozporu s čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny. Neodpovídá ani kritériím spravedlivého procesu, zaručeným v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Proto rozhodlo o jeho zrušení podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu bez ústního jednání za použití § 44 odst. 2 téhož zákona, protože účastníci řízení s upuštěním od ústního jednání souhlasili.

35. Cílem není dosažení soudního přezkumu u všech kázeňských trestů, ale pouze u těch, které výrazným způsobem zasahují do osobní integrity odsouzeného. Tento způsob právní úpravy umožňuje Listina v čl. 36 odst. 4. Zavedení širšího soudního přezkumu by v daném případě neparalyzovalo činnost orgánů Vězeňské služby a nemělo by ani vliv na operativnost a účinnost uložených kázeňských trestů, protože zákon o výkonu

trestu odnětí svobody nepřiznává stížnosti proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu odkladný účinek (s výjimkou kázeňského trestu propadnutí věci) a stejně tak nemá pro tuto oblast odkladný účinek ani žaloba ve správním soudnictví.

36. V řízení o kontrole norem vystupuje Ústavní soud jako tzv. negativní zákonodárce, oprávněný napadený právní předpis toliko zrušit. K odstranění neústavnosti napadeného ustanovení zákona č. 169/1999 Sb. je nezbytná pozitivní reakce zákonodárce, jejímž cílem bude přijetí ústavně konformní úpravy diferencovaného přezkumu rozhodnutí o uložení kázeňských trestů v těch případech, kdy uloženy trest závažným způsobem zasahuje do osobní integrity člověka, byť odsouzeného. Na zákonodárci bude vyřešit i otázku praktičnosti a efektivnosti tohoto přezkumného řízení, tj. zda je svěří obecným soudům, u kterých probíhá trestní řízení, či zda je budou provádět soudy správní. Proto Ústavní soud odložil účinnost zrušení napadeného ustanovení do 30. června 2011, aby tak poskytl Parlamentu České republiky dostatečně dlouhou dobu k přijetí přiměřené právní úpravy.

1. Odlišné stanovisko soudce Pavla Holländera

Odlišné stanovisko podané k výroku nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/08, jímž se zrušuje ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, se zakládá na následujících argumentech.

Derogačním důvodem nálezu je "paušální vyloučení rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení ze soudního přezkumu, s jedinou výjimkou týkající se majetku", čímž se "větší ochrana tak paradoxně přiznává tam, kde došlo k zásahu do majetkových práv, zatímco sféra zásahů do osobnostní sféry člověka zůstává bez možnosti soudní kontroly. Dopad některých kázeňských trestů totiž představuje závažný zásah do základních práv a svobod odsouzeného nad meze stanovené zákonem o výkonu trestu odnětí svobody.". Dle většinového vóta "cílem není dosažení soudního přezkumu u všech kázeňských trestů, ale pouze u těch, které výrazným způsobem zasahují do osobní integrity odsouzeného ... Zavedení širšího soudního přezkumu by v daném případě neparalyzovalo činnost orgánů Vězeňské služby a nemělo by ani vliv na operativnost a účinnost uložených kázeňských trestů, protože zákon o výkonu trestu odnětí svobody nepřiznává stížnosti proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu odkladný účinek (s výjimkou kázeňského trestu propadnutí věci) a stejně tak nemá pro tuto oblast odkladný účinek ani žaloba ve správním soudnictví.". Ustanovení § 76 odst. 6 zákona o výkonu trestu odnětí svobody náleží považuje v důsledku uvedeného za rozporný s čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a s čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Jako obiter dictum pak Ústavní soud v nálezu dodává, že "bude na zákonodárci vyřešit i otázku praktičnosti a efektivnosti tohoto přezkumného řízení, tj. zda je svěří obecným soudům, u kterých probíhá trestní řízení, či zda je budou provádět soudy správní".

Dle důvodové zprávy k návrhu trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) "účel trestních sankcí - trestů a ochranných opatření (dosavadní § 23 trestního zákona) není již v novém navrhovaném trestním zákoně vyjádřen (jeho vymezení je ponecháváno trestní nauce) a je nahrazen promítnutím obecných zásad trestání do jednotlivých ustanovení o trestních sankcích ... Účel trestání pak vyplývá nejen z těchto obecných zásad, ale i z celkového pojetí trestního zákoníku a zejména pak z jednotlivých ustanovení upravujících ukládání trestních sankcí ... Ani obecné zásady pro ukládání sankcí nejsou definovány v zákoně, ale jsou přímo promítnuty do formulací jednotlivých ustanovení upravujících obecné přístupy k ukládání trestních sankcí, ale i konkrétní tresty a ochranná opatření a jejich ukládání.". Důvodová zpráva mezi tyto zásady řadí zásadu zákonnosti, zásadu přiměřenosti (adekvátnosti, úměrnosti) sankce spáchanému trestnému činu, zásadu individualizace použitých sankcí, zásadu personalit sankce, zásadu neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele a zásadu humanity sankcí a dále poukazuje na promítnutí účelu sankcí s hledisky jejich ukládání: "Nové pojetí účelu sankcí, které zajišťuje jejich přiměřenost, účinnost a odstrašující působení, je pak vyjádřeno v zákonných kritériích jejich ukládání, jež jsou obsažena v konkrétních navrhovaných ustanoveních trestního zákona, upravujících jak obecné předpoklady a principy pro ukládání sankcí, tak týkajících se podmínek ukládání jednotlivých sankcí."

Zákonodárce v ustanovení § 27 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody zakotvil povinnost odsouzených podrobit se po dobu výkonu trestu omezení některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo které nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněny. Po přijetí nového trestního zákona se tím předpokládá poměrování v zákonné úpravě toliko implicitně upraveného účelu trestu odnětí svobody a

těch základních práv a svobod, jejichž výkon by s jeho dosažením byl v rozporu anebo jež nemohou být vzhledem k jeho naplnění uplatněny.

Nález si v této souvislosti nepoložil otázku, v jakém vztahu je ukládání kázeňských trestů k naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody a zdali tyto tresty - a v jaké míře - rozšiřují nebo prohlubují okruh základních práv a svobod, jež jsou v rozporu s účelem výkonu trestu nebo které nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněny. Nepoložil si otázku, zdali i takové případné rozšíření či prohloubení spadá anebo nespadá pod rámeček vymezený ustanovením § 27 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

Naplňování zásady humanity výkonu trestu a s ní spjaté ochrany lidské důstojnosti vyžaduje i mechanismy vnějších kontrol výkonu trestu odnětí svobody. Právní řád tuto vnější kontrolu svěřuje v současnosti jednak státnímu zastupitelství (§ 78 zákona o výkonu trestu odnětí svobody) a jednak veřejnému ochránci práv (§ 1 odst. 3, 4 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů).

Pro dosažení účelů institutu kázeňských trestů ve výkonu trestu odnětí svobody, mezi něž patří individuální i generální prevence, je nutná rychlost, bezprostřednost, bezodkladnost jejich uplatnění. Ústavní soud v nálezu, vůči kterému směřuje toto odlišné stanovisko, nepodrobil testu proporcionality ani v kolizi stojící účel trestu a rozšíření a omezení spjatá s ukládáním kázeňských trestů a rovněž tak ani tato omezení a efektivitu existujících prostředků vnější kontroly ochrany práv.

Je-li pak uvažováno o soudním přezkumu s vyloučením odkladného účinku uložených kázeňských trestů (protože v opačném případě by tyto zpravidla pozbyly svého účelu), pak se otevírá otázka efektivita a smyslu tohoto přezkumu (jež by byly myslitelné toliko v rovině satisfakční, příp. důsledků pro rozhodování o podmíněném propuštění). Úvaha o možném založení pravomoci správním soudům pak zakládá eventualitu postmoderního opuštění rozdělení soudů na civilní, trestní a správní a založení pravomoci správním soudům, jejíž uplatnění nemůže pominout i trestněprávní momenty. Konečně, stal-li se součástí právní mluvy od let devadesátých výraz "legislativní optimismus", v dané věci - a v řadě věcí dalších - jsme konfrontováni s dalším dobovým fenoménem: justičním optimismem - začasť naivní představou, že každý společenský problém, každé uplatnění práva, nutno spojit s pravomocí soudů. Z justice se stává dinosaurus, jenž, slovy Jevgenije Jevtušenka, "podobá se nemotornému dinosaurovi s rachitickými nožičkami, které se kříví pod vahou trupu, a s maličkým mozkiem, umístěným příliš daleko od ocasu." (poznámka pod čarou č. 1).

Určitým východiskem úvahy testem proporcionality by mohl být právní názor Ústavního soudu vyslovený v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 5/94 ze dne 30. 11. 1994 (N 59/2 SbNU 155; 8/1995 Sb.), jenž spojil závažnost rozhodování o přeřazování odsouzeného z jednoho typu věznice do druhého s nutností jeho soudního přezkumu. Z uvedeného by bylo lze dovodit důsledek, dle něhož v případě, je-li některý z kázeňských trestů dle § 46 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody závažností omezení základních práv s uvedeným zásahem srovnatelný, nutno rovněž pro něj soudní ochranu vyžadovat (kupř. u kázeňského trestu umístění do samovazby až na 20 dnů).

Pro uvedené ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve svém celku nepovažují za rozporné s ústavním pořádkem a rovněž se nemohou ztotožnit s uplatněným testem jeho ústavnosti, jak je nastíněn v odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/08.

1) J. Jevtušenko, Literární týždenník, č. 32, 1989, s. 11.

2. Odlišné stanovisko soudce Jiřího Nykodýma

Nesouhlasím s přijatým nálezem, kterým bylo zrušeno ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, a to z následujících důvodů:

Rozhodnutí v kázeňském řízení proti odsouzenému v rámci výkonu trestu mohou jistě citelně zasáhnout do

základních práv odsouzeného. To ovšem vyplývá ze samotného faktu odsouzení k výkonu trestu. Režim výkonu trestu je totiž důsledkem odsouzení, ke kterému došlo na základě rozhodnutí soudu, vyneseno po řádném řízení. Výkon trestu v sobě zahrnuje povinnost podřídit se určitému režimu, který výrazně zasahuje do osobní svobody odsouzeného a v důsledku toho i do dalších základních práv a svobod. Všechna tato omezení jsou tedy důsledkem rozhodnutí soudu o trestu. Možnost ukládání kázeňských trestů není projevem libovůle ze strany ostrahy, ale je upravena zákonem a na něj navazujícími podzákonými předpisy. Kromě vlastní hierarchické kontroly orgánů Vězeňské služby České republiky podléhá kontrole ze strany státního zastupitelství, Ministerstva spravedlnosti a veřejného ochránce práv. Proto se domnívám, že ochrana odsouzeného proti libovůli při udělování kázeňských trestů je dostatečná.

Nelze totiž přehlížet, že rozhodnutí v kázeňském řízení je obvykle okamžitou reakcí na porušení kázně, kde rychlost uložení trestu a jeho rychlé vykonání je zárukou udržení potřebné kázně. Není jasné, zda by nálezem protěžovaný soudní přezkum měl mít odkladný účinek. Pokud ano, pak by to mohlo vést ke zcela absurdním důsledkům, že by v době soudního rozhodnutí např. kázeňsky potrestaný již byl propuštěn v důsledku uplynutí doby trestu odnětí svobody. To by mohlo vést i k tomu, že by se odsouzení, kterým končí trest, stali prakticky neovladatelnými. Byli by si vědomi toho, že za své kázeňské přestupky fakticky již nemohou být postiženi. Pokud nebude mít odkladný účinek, což zřejmě nález předpokládá, pak je třeba se ptát po smyslu, resp. efektivitě takového prostředku.

V odůvodnění nálezu se v bodě 29 uvádí, že paradoxem stávající právní úpravy je skutečnost, že ve věcech týkajících se majetku (propadnutí věci, zabránění věci) je soudní přezkum připuštěn, zatímco ve věcech týkajících se závažných zásahů do bytostně osobnostní sféry odsouzeného (umístění do uzavřeného oddělení, umístění do samovazby) je soudní přezkum vyloučen, takže se větší ochrana přiznává ochraně majetku než osobnostní sféře člověka, byť odsouzeného. Zde ale nejde o žádný paradox. Trest odnětí svobody je cíleným zásahem do osobnostních práv a zahrnuje v sobě i povinnost podrobit se režimu výkonu tohoto trestu, který je stanoven zákonem, a to včetně povinnosti podrobit se režimu kázeňského trestání spočívajícímu ve zpřísnění omezení osobní svobody jako důsledku porušení zákonem vyžadované kázně. Okolnost, že se zde poskytuje prostředek soudní ochrany majetku, má smysl v tom, že důsledky omezení osobní svobody zásadně nelze rozšiřovat nad rámec doby trvání trestu odnětí svobody. Zbavení majetku je přitom svojí povahou trvalým opatřením směřujícím do majetkové sféry. Okolnost, že zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 52 odst. 4 připouští přezkum rozhodnutí o propadnutí nebo zabránění věci soudem, je tedy jen logickým důsledkem toho, že zabránění nebo propadnutí věci přesahuje omezení osobní svobody odsouzeného, které je obsahem rozhodnutí soudu o uložení trestu odnětí svobody a zasahuje do dalšího základního práva vlastnit majetek a takový zásah bez dalšího není pokryt rozhodnutím soudu o trestu.

Hlavním argumentem pro soudní přezkum některých, v nálezu naznačených kázeňských trestů, je účinnější obrana proti jejich šikanóznímu ukládání. Nedomnívám se, že soudní přezkum bude účinnějším prostředkem než trestní odpovědnost příslušníka ostrahy za zneužití pravomoci a jeho odpovědnost za kázeňský přestupek, proto také není dle mého názoru důvod zavádět další ochranu proti něčemu, co je již ze zákona postižitelné. Vyjádřeno parafrází z citace rozhodnutí ESLP ve věci Campbell a Fell proti Spojenému království č. 7819 a 7878/77 ze dne 28. června 1984, uvedené v bodě 22 nálezu, spravedlnost se nezastaví před branami věznice a vězňi nejsou zbaveni ochrany podle čl. 6 Úmluvy, jde jen o to, že tato ochrana nemusí být nutně poskytována v podobě soudního přezkumu kázeňského trestání.

Snaha podrobit pomalu každé rozhodnutí orgánu veřejné moci soudnímu přezkumu dosahuje absurdních rozměrů a nikde není záruka, že právě tento přezkum bude účinnějším ochranou lidských práv a svobod odsouzených, nežli je stávající systém ochrany. Ten zahrnuje jednak možnost podání stížnosti proti kárnému postihu a dále možnosti obrátit se na dozorového státního zástupce, Ministerstvo spravedlnosti a veřejného ochránce práv. Ostatně není ani jasné, zda by soudy měly zjišťovat jenom to, že nejde ze strany ostrahy o šikanózní jednání, nebo i všechny skutkové okolnosti, které předcházely uložení kárného trestu, zda zjištěnému jednání odpovídá uložený kárný trest či nikoliv s možností uložený trest měnit. Jinými slovy, půjde o přezkum "zákonosti" nebo o přezkum v plné jurisdikci? V každém případě půjde o rozšíření již tak rozsáhlé agendy obecných soudů s možnými důsledky pro průběh všech řízení.

Představa, že soudní přezkum je vše napravujícím řešením pro dosažení spravedlnosti je rovněž iracionální. Každé soudní rozhodnutí zcela přirozeně sebou nese u účastníků řízení pochybnosti o jeho správnosti, v podstatě stejné jako ve vztahu k rozhodnutím, která mají být přezkoumávána. V očích účastníků jakéhokoli soudního řízení je obvykle výsledek řízení vnímán tak, že jedna nespravedlnost je nahrazována jinou, a to podle toho, jak je kdo rozhodnutím postižen. Snaha po dosažení spravedlnosti proto nemůže jít do krajnosti. Prostě všeho moc škodí a jak se to docela výstižně říká v knize Kazatel "Spravedlivý hyne i při své spravedlnosti a

svévolník dlouho žije i při své zlobě. Nebud' příliš spravedlivý ani nadmíru moudrý; proč by ses měl zničit?"
(Kaz 7, 15-16).